

1.02 Pregledni znanstveni članek

Prejeto: 14. 5. 2007

UDK 811.163.6'373.21
94(497.4 Vižmarje)"1283"
94(497.4 Tacen)"1283"**Jurij Šilc**doc. dr., višji znanstveni sodelavec, C. Cirila Kosmača 51, SI-1211 Ljubljana-Šmartno
e-pošta: jurij.silc@siol.net

Najstarejše omembe vasi Vižmarje in Tacen

IZVLEČEK

Avtor predstavlja dve listini, ki sta ju junija 1283 ob Savi pod Šmarno goro dala spisati tirolsko-goriški grof Majnhard in freisingški škof Emicho. V prvi, spisani v Vižmarjah pri Ljubljani, je grof zastopal svojega brata, grofa Alberta Goriško-Tirolskega in je v imenu svojega ministeriala Arnolda Montalbanskega obljubil škofu odpoved po maščevanju. V drugi, izstavljeni na savskem brodu pri Tacnu, pa je grof prejel od škofa v feud grad Eyrs/Oris v dolini Vinschgau/Val Venosta na Južnem Tirolskem. Gre za najstarejši ohranjeni pisni omembi vasi Vižmarje in Tacen. Vižmarska listina pa velja za najstarejšo ohranjeno listino v nemškem jeziku sploh, nastalo na ozemlju poznejše Kranjske.

KLJUČNE BESEDE

Vižmarje, Tacen, leto 1283, tirolsko-goriški grof Majnhard, freisingški škof Emicho

SUMMARY

THE OLDEST MENTIONS OF THE VILLAGES VIŽMARJE AND TACEN

The author presents two documents which were ordered by the Count Meinhard of Tyrol-Gorizia and the Bishop Emicho of Freising in June 1283 near the Sava River under Šmarna gora. In the first one, written in Vižmarje near Ljubljana, the Count represented his brother Count Albert of Gorizia-Tyrol and in it he promised the Bishop in the name of his knight Arnold of Montalban a renunciation of revenge. In the second one, issued on the Sava ferry at Tacen, the Count received from the Bishop into his feud the castle Eyrs/Oris in the valley Vinschgau/Val Venosta in the South Tyrol. These are the oldest written mentions of the villages Vižmarje and Tacen. The Vižmarje document counts for the oldest preserved document written in German in the area of later Carniola in general.

KEY WORDS

Vižmarje, Tacen, the year 1283, Count Meinhard of Tyrol-Gorizia, Bishop Emicho of Friensing

Uvod

Po zmagi nemškega kralja in kasnejšega cesarja Otona I. Velikega nad Madžari v bitki ob reki Lech pri Augsburgu 10. avgusta 955 je prišlo do obnavljanja nemške oblasti nad slovenskimi pokrajinami. Cesarjeve naklonjenosti so bili deležni tudi bavarski škofje. Tako je Oton II. Rdeči daroval leta 973 freisinškemu škofu Abrahamu obsežna posestva v Škofji Loki in okolici.¹

Škofjeloško freisinško gospostvo je bilo zaradi prostranih meja izpostavljeno številnim pritiskom s strani ministerialnega plemstva sosednjih svetnih knezov: na severovzhodu so bili od 12. stoletja dalje to Ortenburški, na vzhodu Andeški, na jugu Spanheimi. Posebej nemirno je bilo ravno na jugu, saj so bili Spanheimi med drugim tudi odvetniki loškega gospostva. Spanheimsko oblast so izkoriščali njihovi ministeriali, med njimi še prav posebej bojeviti jeterbenški vitezi.² Eden takih sporov se je zaključil 4. avgusta 1252 v Škofji Loki, ko se je Gerloh z Jeterbenka poravnal s freisinškim škofom Konradom Tölz-Hohenburškim. Škof je takrat osvobodil tudi zaprta viteza Alberta in Otona, sina Majhalma iz Sore.³ Dobro razmerje naslednjega freisinškega škofa Konrada Wittelsbachškega do češkega kralja in gospoda Kranjske Otokarja II. Přemysla je botrovalo, da je škof leta 1274 prejel trajno deželno sodstvo nad loškim gospostvom za letno protivrednost 12 mark srebra.⁴ Toda škofu je kaj kmalu skalil veselje nemški kralj Rudolf I. Habsburški. Z Otokarjevimi porazom in smrtjo (26. avgusta 1278) je kralj verjetno leta 1279 zastavil Kranjsko Majnhardu Tirolsko-Goriškemu.⁵ Ne glede na freisinške privilegije si je Majnhard nasilno prilaščal deželno sodstvo na tleh loškega gospostva. Kralj je sicer ukazal kranjskemu gospodu, naj spoštuje freisinške pravice in brani freisinško stvar pred vsakim, ki bi ogrožal njihovo posest, vendar je opozorilo spočetka bolj malo zaleglo – habsburška oblast je bila tedaj na Kranjskem pač majhna.⁶

Iz tega obdobja je dokaj značilna tudi poravnava v Vižmarjah z dne 13. junija 1283, ki jo bomo obravnavali v nadaljevanju in iz katere je razvidno, da je dal freisinški škof Emiho zapreti viteza Arnolda iz Schnalsa/Senalesa, imenovanega tudi Montal-

banski, ministeriala Goriško-Tirolskih. Izpustil ga je šele po zagotovitvi grofa Majnharda, ki je v imenu svojega brata Alberta obljubil, da freisinški posesti ne bodo povzročali škode ne on ne njegovi ministeriali.

Ti in podobni primeri so bili za freisinško loško gospostvo neprijetni, vendar ne usodni; največja nevarnost je gospostvu pravzaprav pretela od znotraj. Do sredine 13. stoletja se je ministerialska uprava gospostva z dedno podelitvijo gradiščanstva za več kot pol stoletja zasedrala v rokah vitezov Loških.⁷ Ti so domnevno prišli na to območje iz gorenjskih andeških posesti in so bili sorodniki Gutenbergov, Kokrških ali Gallenbergov iz Mekinj.⁸ Loški, ki so bili obenem tudi spanheimski ministeriali, so počasi, a vztrajno spodkopavali oblast freisinškega škofa. Njihov rod lahko sledimo od okoli 1230 dalje, ko sta si koroški vojvoda Bernard Spanheimski in freisinški škof Konrad Tölz-Hohenburški delila otroke Lenarta Loškega.⁹ V drugi polovici 13. stoletja so Loški nenehno posegali v posest, dohodke in pravice škofa, se vmešavali v upravo in grozili, da alo-dizirajo številne protipravno pridobljene fevde.

Iz ohranjenih pisnih virov lahko sklepamo, da sta se v juniju leta 1283 v bližini Ljubljane ob Savi pod Šmarno goro kar dvakrat srečala freisinški škof Emiho in grof Majnhard Tirolsko-Goriški. Najprej, v nedeljo, 13. junija, ko sta v Vižmarjah dala spisati najstarejšo še ohranjeno listino v nemškem jeziku (pred tem je bila v uporabi le latinščina), ki je nastala na ozemlju poznejše Kranjske.¹⁰ V njej zasledimo tudi najzgodnejšo omembo vasi Vižmarje. Čez dober teden, v ponedeljek, 21. junija, pa sta nedaleč stran, na brodu na Savi pri Tacnu dala spisati še drugo listino, v kateri se prvič pisno omenja vas Tacen. Pri vižmarski listini¹¹ je grof Majnhard zastopal svojega brata in je škofu obljubil namesto njegovega ministeriala odpoved od maščevanja. S tacensko listino¹² pa je grof prejel od škofa neki fevd na Južnem Tirolskem.

Škof Emiho in grof Majnhard

Spregovorimo najprej nekaj besed o obeh izstaviteljih in prejemnikih zgoraj omenjenih listin, torej o škofu in grofu.

¹ Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 11.

² Volčjak, Ich N. von Hertenberg vergich ..., str. 49.

³ Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 17.

⁴ Codex, števil. 204.

⁵ Listina o zastavi ni ohranjena.

⁶ Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 18. Do težav je prišlo tudi po Majnhardovi smrti. Tako je njegov sin Henrik Koroški ob nezasedeni freisinški škofiji po smrti škofa Emiha leta 1311 pobral vse dohodke iz loškega gospostva. Razmere naj bi se izboljšale šele po smrti Henrika Koroškega (1335), ko so Habsburžani postali spet edini vladarji na Kranjskem.

⁷ Bizjak, *Razvoj*, str. 119.

⁸ Kos, *Pismo, pisava, pisar*, str. 39.

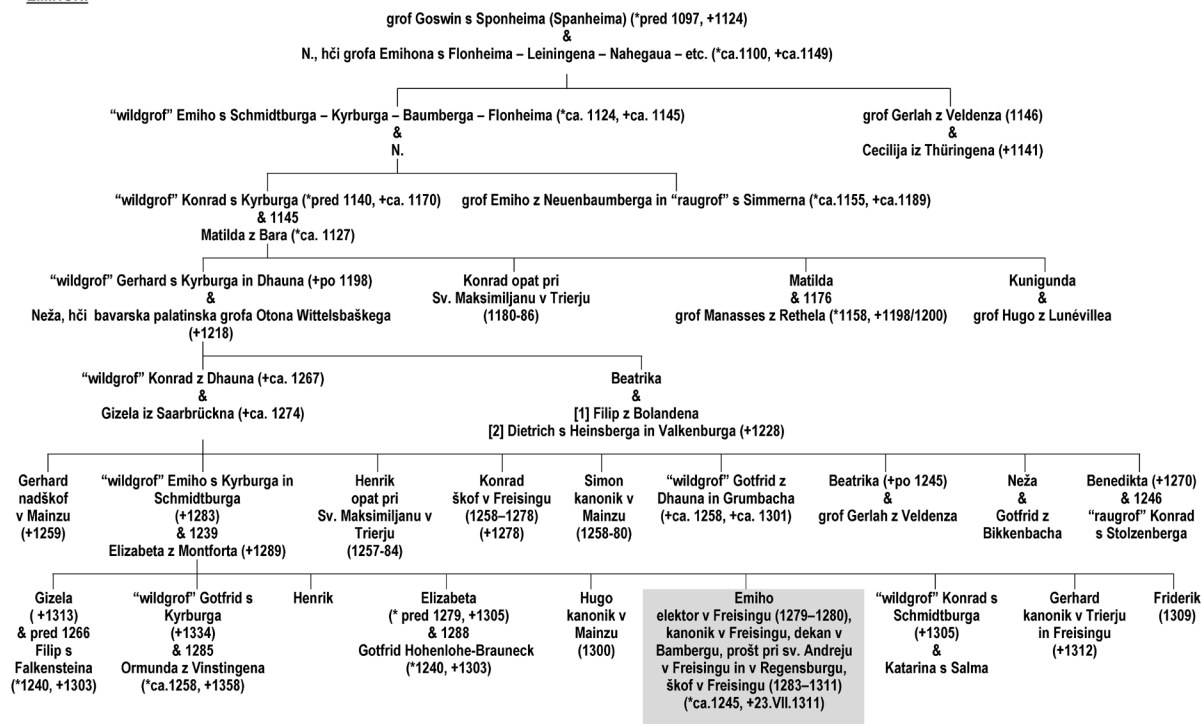
⁹ Codex, števil. 130. Po običaju so si zemljiški gospodje delili otroke ministerialov iz zakonov, kjer oče in mati nista pripadala istemu gospostvu.

¹⁰ Kos, *Pismo, pisava, pisar*, str. 43.

¹¹ Originalni pergament hrani Bavarski državni arhiv v Münchnu (BayHStA, HF Urk. 135).

¹² Originalni pergament hrani Državni arhiv na Dunaju (HHStA, AUR 1283 VI 21).

EMIHONI

*Predniki freisingškega škofa Emiha (1245–1311)**(povzeto po <http://genealogy.euweb.cz/> avtorja Miroslava Mareka).*

Škof Emiho Wittelsbachški izvira iz družine tako imenovanih "wildgrofov"¹³ iz porečja Nahe¹⁴ v nemški zvezni deželi Porenje-Pfalško. Med njegovimi predniki (glej rodbinsko drevo Emihonov) najdemo prejkone tudi grofa Emiha Flonheimskega, vodjo nemškega križarskega pohoda, ki je v okviru prve križarske vojne potekala poleti 1096. Potomstvo "wildgrofa" Konrada z Dhauna pa je bilo tudi v kognatskem sorodstvu z Wittelsbachi (glej rodbinsko drevo Wittelsbachov).

Emiho, ki je bil sin "wildgrofa" Emiha Kyrburškega in Elizabete Montfortske, se je rodil ok. 1245. Med letoma 1279 in 1280 je bil elekt¹⁵ v Freisingu; zasledimo ga tudi kot tamkajšnjega kanonika (1280), dekana v Bambergu, prošta pri sv. Andreju v Freisingu ter pri stari kapeli v Regensburgu. Končno je 24. januarja 1283 na mestu freisingškega škofa nasledil pokojnega predhodnika Friderika Montalbanskega – in pred njim svojega strica

Konrada Wittelsbachškega – ter postal 29. freisingški škof. Na tem mestu je ostal do smrti 28. julija 1311.¹⁶

Škof Emiho se je, podobno kot pred njim že njegov stric, škof Konrad Wittelsbachški, še prav posebej zavzemal za posvetne posesti svoje škofije in je dal leta 1291 izdelati celovit urbar freisingških posestev, ki se začneja prav s popisom loškega gospostva: na skoraj 50 straneh so navedeni posamezni uradi gospostva z njihovimi dajatvami.¹⁷

Grof Majnhard II. Tirolsko-Goriški se je rodil okrog leta 1238 v Gorici kot najstarejši sin grofa Majnharda I. Goriško-Tirolskega (* 1194, † 1258) in Adelajde, ene od dveh hčera in polnopravnih dedinj zadnjega Tirolskega grofa Alberta III. (glej rodbinsko drevo Majnhardincev). Po Albertovi smrti 22. julija 1253 je njegov zet Majnhard dedoval celotno tirolsko dediščino in postal tudi tirolski grof (*comites Goricie et Tirolensis*). Natanko pet let kasneje, 22. julija 1258, je Majnhard I. Goriško-Tirolski umrl in zapustil dva sinova in dve hčeri.

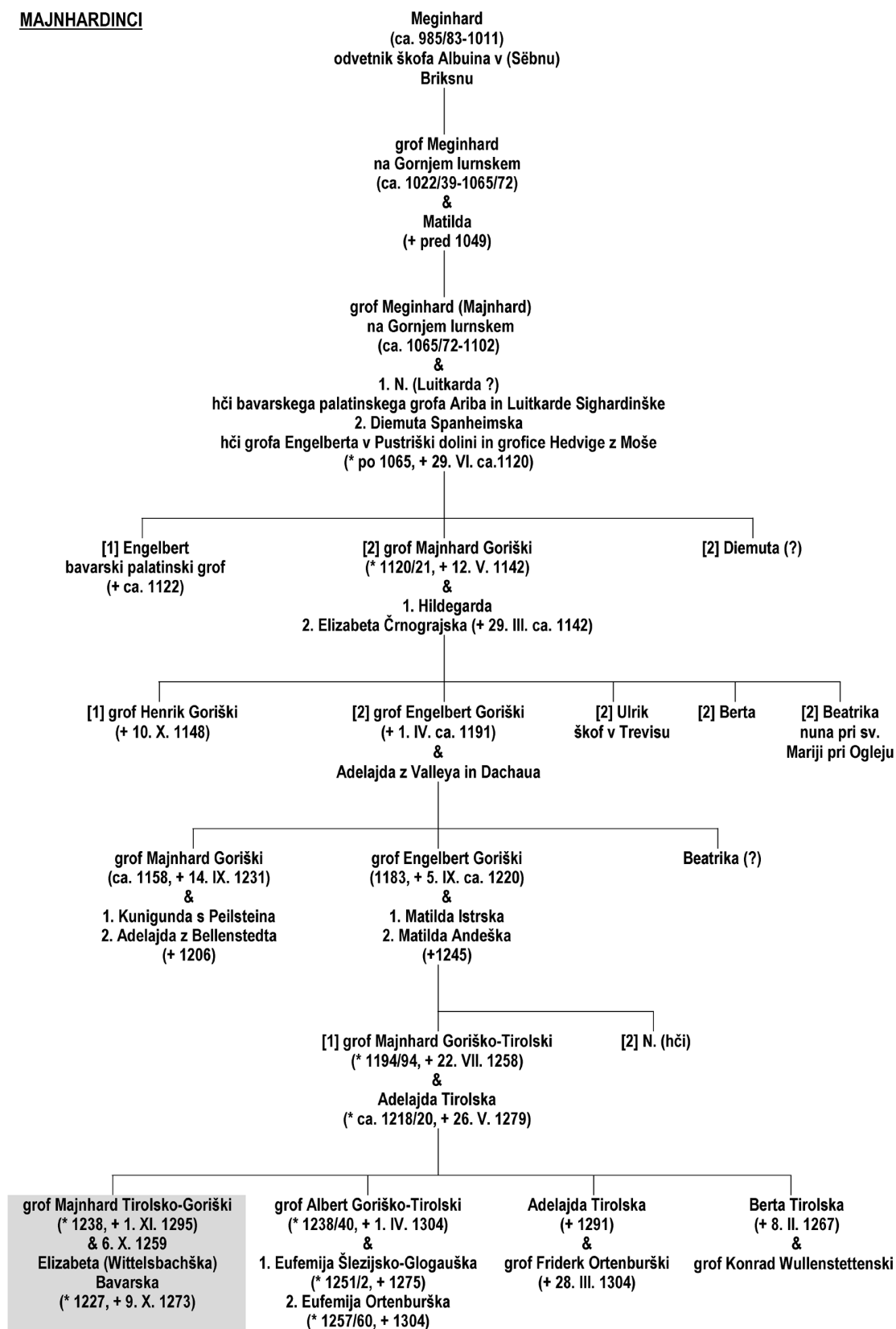
¹³ Od 12. stoletja se ob Renu na Nemškem pojavlja ime "wildgrof" (*Wildgraf, comes silvester*) za grofa, ki je imel jurisdikcijo nad divjimi, nenaseljenimi in gozdnimi območji; podobno tudi "raugrof" (*Raugraf, comes hirsutus*) in renski grof (*Rbeingraf*).

¹⁴ Točneje z gradov Kyrburg, Schmidtbura in Dhaun, ki se nahajajo v bližini mesta Kirn.

¹⁵ V katoliški cerkvi je bil škofovski elekt imetnik škofovskega sedeža; bil je sicer izvoljen v škofa, vendar pa dejansko ni prejel za to potrebnega duhovniškega posvečenja (Johanek, Vescovo, clero e laici in Germania prima della Riforma).

¹⁶ Gatz–Brodkorb, *Die Bischöfe*, str. 193–194; Eubel, *Hierarchia Catholica*, str. 255.

¹⁷ Original v BayHStA, HF Lit. No. 541, fol. 1–24. Urbar je del pergamentnega v usnje vezanega kodeksa višine 26 cm in širine 17 cm z napisom *Liber praedialis 1291 scriptus*. Celoten urbar, ki dokumentira 1.171 hub, je objavljen v Urbarji, str. 129–167.

MAJNHARDINCI

Predniki grofa Majnharda II. Tirolskega in IV. Goriškega (1238–1295) (vir: Štib, Srednjeveške goriške študije; Meyer in Dopsch, Von Bayern nach Friaul; Meyer in Karpf, Zur Herkunft der Grafen von Görz).

Po smrti očeta Majnharda sta sinova Majnhard in Albert najprej vladala skupaj. Potem pa sta si na gradu Tirol 4. marca 1271 med seboj razdelila goriško-tirolsko posest:¹⁸ kar je bilo zahodno od Mühlbaških klavž nad Briksnom, je kot grofija in gospostvo Tirolska pripadlo Majnhardu, preostala posest na Koroškem, ob Soči, na Krasu, Kranjskem, v Istri in Furlaniji pa Albertu. Majnhard se je od takrat dalje naslavljal kot grof Tirolske in Goriške, Albert pa kot grof Goriške in Tirolske.¹⁹ Majnhard II. Tirolsko-Goriški je bil v letih 1276–78 tudi začasni upravitelj Koroške, Kranjske in Slovenske marke, nato pa od 1279 zastavni imetnik Kranjske s Slovensko marko.²⁰ Z naslovom koroškega vojvode je 1. septembra 1286 postal tudi državni knez.²¹

Dne 6. oktobra 1259 se je Majnhard v Münchnu poročil z Elizabeto (*1227, † 1273), hčerjo bavarskega vojvode Otona Wittelsbachskega in vdovo nemškega kralja Konrada. Majnhard in Elizabeta sta imela štiri sinove: Otona († 1310), Alberta († 1292), Ludvika († 1305) in Henrika (* ok. 1265/73, † 1335) ter dve hčeri: Elizabeto (* 1262, † 1313) in Nežo († 1293).²² Majnhardovo potomstvo je po moški strani izumrlo že v drugi generaciji (1335). Majnhard sam je umrl 1. novembra 1295²³ v Greifenburgu na Koroškem in je pokopan, tako kot njegova žena, ki je umrla 9. oktobra 1273,²⁴ v cistercijskem samostanu Stams na Tirolskem.²⁵ Opatija Stams pri Innsbrucku je ustanova Majnhardove soproge Elizabete. Postojanko so okoli leta 1270 poselili cistercijani iz samostana Kaisheima na Württemberškem.²⁶

Kot je razvidno iz rodbinskega drevesa, so med predniki Goriških²⁷ tudi grofje v Pustriški dolini, nikakor pa niso Goriški neposredni potomci bavarskih Ariboncev, ustanoviteljev benediktinskega samostana v Millstattu na Koroškem,²⁸ kakor se je sklepalo še do nedavno.

Kot rečeno, sta se oba gospoda, freisinski škof in tirolsko-goriški grof, v pozni pomladi leta 1283 mudila ob Savi pod Šmarno goro.²⁹ Škof Emiho je bil tiste dni prvič na svojem loškem gospostvu.³⁰ Ker se je med 13. in 21. junijem kar dvakrat nahajal na območju jugovzhodno od svojega loškega gospostva, morda lahko sklepamo, da je v tem času obiskal tudi svojo dolensko posest v dolini Radulje.³¹ Grof Majnhard, ki se je iz Vižmarij napotil na Lipniški grad (*Waldenberg*) pri Radovljici, kjer je 19. junija sopečatil potrditev zastavitve fevda Konrada s Hohenburga Frideriku Ortenburškemu,³² pa je bil nemara pred nadaljevanjem svoje poti proti Koroški³³ le na odhodu ob Savi.

Če za grofa Majnharda II. Tirolsko-Goriškega velja, da je ustanovitelj Tirolske,³⁴ ki se je pod

¹⁸ Regesten, šte. 1 in 1¹.

¹⁹ Tako je tudi v obravnavanih listinah, v vižmarski se Albert imenuje "*grave Albreht von Görz und von Tirol*", v tacenski pa Majnhard kot "*graven von Tyrol unt von Görz*".

²⁰ Kralj Rudolf I. je Majnhardu zastavil Kranjsko za 20.000 mark srebra (Štih, *Srednjeveške goriške študije*, str. 115).

²¹ Regesten, šte. 505(s). Več o zgodbi Janeza Vetrinjskega z ustoličenja in o sporu med bratoma Majnhardom in Albertom v Štih, *Srednjeveške goriške študije*, str. 146.

²² Štih, *Srednjeveške goriške študije*, str. 64.

²³ Regesten, šte. 951(s), 952(necrol), 953(s).

²⁴ Prav tam, šte. 90.

²⁵ Wiesflecker, *Meinhard der Zweite*.

²⁶ Brunner, *Ein Cisterzienserbuch*, str. 421–422.

²⁷ Štih, *Srednjeveške goriške študije*; Meyer in Dopsch, *Von Bayern nach Friaul*; Meyer in Karpf, *Zur Herkunft der Grafen von Görz*. Za nasvete glede najnovjših ugotovitev o najzgodnejši zgodovini Goriških grofov in njihovi genealogiji se zahvaljujem prof. dr. Petru Štihu z Oddelka za zgodovino na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.

²⁸ Samostan benediktincev v Millstattu sta z obsežno posestjo ok. 1070 ustanovila Aribo (* pred 1027) in Boto (* ok. 1027), sinova bavarskega palatinskega grofa Hartvika.

²⁹ To pa ni bilo njuno prvo srečanje, saj sta bila oba, grof Majnhard in takratni freisinski stolni kanonik grof Emiho (*comes Emcho canonicus Frisingensis*), 10. oktobra 1280 na gradu Tirol med pričami listine, s katero je cistercijski samostan v Stamsu prepustil škofu Konradu iz Chura patronatne pravice nad kapelo sv. Martina v Malsu/Malles v Venosti, ki jih je že prej samostanu podaril grof Majnhard (Regesten, šte. 321).

³⁰ Do sedaj je veljalo, da se je v času svojega episkopata škof Emiho v enajstih od osemindvajsetih let verjetno osebno mudil v Škofji Loki: 1286 (Codex, šte. 395), 1291 (Codex, šte. 402), 1293 (Codex, šte. 403), 1295 (Codex, šte. 409–413), 1297 (Codex, šte. 419), 1301 (Codex, šte. 443–445), 1306 (Codex, šte. 457), 1307/8 (Codex, šte. 466–476) in 1309 (Codex, šte. 480 in 481) (Thoma, *Freisinski škofje in škofijska posest na Slovenskem okoli leta 1300*, str. 76). Vsekakor pa je bil v Škofji Loki tudi že leta 1283, ko sta nastali obravnavani listini, le da prof. Thoma Vižmarij in Tacna ni uspela povezati s Škofjo Loko.

³¹ Freisinska dolenska posest je prvič "oprjemljiva" v desetinskem sporazumu med oglejskim patriarhom in freisinskim škofom iz 1074 (Codex, šte. 89), pozneje pa jo lahko sledimo šele od konca 12. stoletja naprej (Štih, *Izvor in začetki škofijske posesti na današnjem Slovenskem ozemlju*, str. 43).

³² Listina je pečatena s pečati Majnharda in Alberta ter Konrada s Hohenburga; med pričami so bili župnik Vitko iz Mošenj, vitez Ulrik z Lipniškega gradu, Konrad z Gschiefla pri Špitalu ob Dravi, Gotfrid iz Vipave, Jurij z Gutenberga pri Trziču, Vikard z Liebenberga pri Sentvidu ob Glini, Regenward, sin Konrada Ortenburškega, Bertold iz Begunj, Švarcman z Drnč pri Zgoši, Hartman iz Škofje Loke idr. (Monumenta, šte. 560; Regesten, šte. 390).

³³ Majnhard je še v mesecu juniju tega leta izdal na Koroškem dve listini, prvo v Velikovcu, ko je opatu Wernerju obljubil zaščito nad benediktinskim samostanom v Osojah (Regesten, šte. 392), in drugo, 28. junija v Celovcu, ko je posredoval v sporu med proštom Henrikom z Otoka ob Vrbskem jezeru in Konradom iz Čavja pri Ledincah zaradi 5 hub v Došenčah pri Porečah ob Vrbskem jezeru (Regesten, šte. 393).

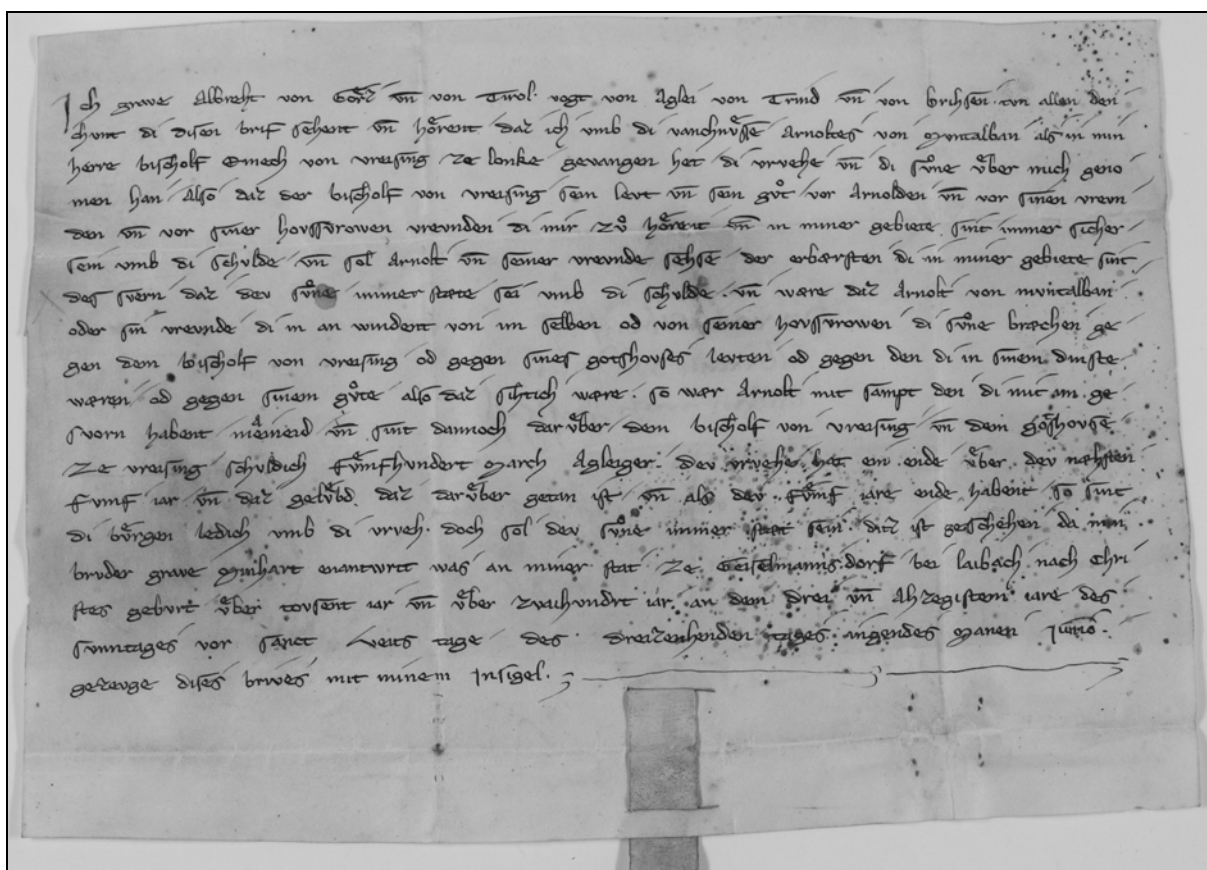
³⁴ Leta 1282 si je Majnhard prizadeval dokazati, da Tirolska ni sodila v okvir Bavarske oziroma Švabske, ter se pri tem obrnil na kralja Rudolfa I. Ta je odločil, naj grof skupaj s še dvema plemićema izpriča in dokaže, kateri deželi pravzaprav pripada oziroma pravo katere dežele uživa. Na kraljevo ravnanje je vplivala predhodna izjava škofa Konrada iz Chura, ki je povedal, da ni nikoli slišal, da bi grof Majnhard pripadal bodisi Bavarski ali pa Švabski ter dodal, da živi na Tirolskem in ima tam svoje pravo (Regesten, šte. 330). Tako je Tirolska s strani kralja pridobila priznanje kot samostojna dežela (Komac, *Od mejne grofije do dežele*, str. 29).

njegovo deželnoknežjo oblastjo razvila v deželo, velja za škofa Emiha, da se je v njegovem času pojavil lik zamorca s krono kot razpoznavni znak freisinske škofije.³⁵ Ali je mogoče že v pečatu škofa Emiha na tacenski listini iz 1283 moč prepoznati lik osebe v profilu s krono na glavi oziroma freisinskega zamorca? Prepuščeni smo lastni presoji. Najstarejša ohranjena barvna upodobitev lika zamorca s krono je v inicialki urbarja freisinskega škofa Konrada Sendlingerja iz leta 1316.

Vižmarska listina

Ustavimo se najprej pri vižmarski listini in že uvodoma omenjeni poravnavi med tirolsko-goriškim grofom Majnhardom II. in freisinskim škofom Emihom. Listina se v originalu glasi:³⁶

Ich grave Albrecht von Görz und von Tirol, vogt von Aglei, von Trind und von Brihsen tun allen den chunt di disen brif sehent und hörent, daz ich umb di vanchnússe Arnoltes von Muntalban als in min herre bischoff Emech von Vreising ze Lonke gevangen hat, di urvehe und di süne über mich genomen han, also daz der bischoff von Vreising, sein leut und sein gút vor Arnolden und vor sinen vreunden und vor siner houssvrowen vreunden di mir zú hörent und in miner gebiete sint, immer sicher sein umb di schulde und sol Arnolt und seiner vrende sehse der erbarsten di in miner gebiete sint, des svern daz dev süne immer state sei umb di schulde, und wære daz Arnolt von Muntalban oder sin vrende di in an windent von im selben oder von seiner houssvrowen, di süne bræchen gegen dem bischoff von Vreising oder gegen sines gotshouses leuten oder gegen den di in sinem dinste wæren oder

Tirolsko-goriški grof Majnhard zastopa brata Alberta Goriško-Tirolskega, ki freisinskemu škofu Emihu obljubi namesto svojega ministeriala Arnolda iz Schnalsa/Senalesa (imenovanega tudi Montalbanski) odpoved maščevanju (Vižmarje, 13. junij 1283). (BayHStA, HF Urk. 135)

³⁵ Zamorca s krono imajo v svojem grbu številni kraji, kje je bila nekoč freisinska posest: Eching, Fahrenzhausen, okrožje Freising, Garmisch-Partenkirchen, Huisheim, Ismaning, Mittenwald, Pastetten, Unterföhring, Wörth in Zolling v Nemčiji, Groß Enzendorf, Hollenburg na Spodnjeavstrijskem, Neuhausen, Oberwölz, St. Peter/Kammersberg, Ulmerfeld in Waidhofen v Avstriji, Innichen/San Candido na

Južnem Tirolskem v Italiji ter Dovje, Klevevž in Škofja Loka v Sloveniji.

³⁶ Listino so z nekaterimi napakami že večkrat v celoti objavili, in sicer: C. Meichelbeck leta 1729 (Historia, števil. 178), J. Zahn leta 1870 (Codex, števil. 374) ter F. Wilhelm in R. Newald leta 1943 (Corpus, števil. 593); kot regest tudi H. Wiesflecker in J. Rainer leta 1952 (Regesten, števil. 388).

gegen sinem gûte also daz sihtich waere, so wær Arnolt mit sampt den di mit im gesvorn habent m̃eineid und sint dannoch dar ûber dem bischof von Vreising und dem gotshouse ze Vreising schuldich fûmfhundert march Agleiger. Dev urveh hat ein ende ûber dev ñahsten fûmf iar und daz gelûbd daz darûber getan ist, und als dev fûmf iare ende habent so sint di bûrgen ledich umb di urveh, doch sol dev s̃une immer st̃æt sein. Ditz ist geschehen da min bruder grave Minhart enantwrtt was an miner stat, ze Geiselmansdorf³⁷ bei Laibach, nach Christes geburt ûber tousand iar und ûber zwaiahndrt iar an dem drei und abzegistem iare, des Sunntages vor sanct Veits tage, des dreizehenden tages ingendes manen Junio. Gezeuge dises brives mit minem insigel.

"Jaz, grof Albert Goriški in Tirolski, odvetnik Ogleja, Tridenta in Briksna, naznanjam vsem, ki bodo to pismo videli ali ga poslušali, da sem se v zvezi z ujetništvom Arnolda iz Montalbana, ki ga je dal moj gospod, freisinški škof Emiho zapreti v Škofjo Loko, zavezal k prisegi k nemaščevanju in k spravi, tako da je lahko freisinški škof skupaj s svojimi ljudmi in svojo imovino na varnem pred Ar-

Pečat goriškega grofa Alberta na vižmarski listini z dne 13. junija 1283. (BayHStA, HF Urk. 135)

³⁷ Izvor krajevnega imena za Vižmarje, v najstarejših zapisih kot *Geiselmansdorf* (1283), *Geyselmansdorf* (1331), *Geismansdorf* (1385), *Geysmansdorff* (1400), *Gaismantstorf* (1414), *Geysmerstorf* (1421), *Geysmansdorf* (1430) ipd., je iskati v povezavi s starovisoko nemškimi osebnimi imenom *Gis(al)man*, ki bi dalo krajevno ime *Jižmarje* oziroma *Vižmarje* (Kelemina, Kozarje in Vižmarje, str. 392; Rutar, *Krajin mittelalterliche Handelsbeziehungen zu dem Städten an der adriatischen Küste*, str. 71).

noldom ter njegovimi sorodniki in sorodniki njegove soproge. Zato mora Arnold skupaj s svojimi sorodniki, ki so pod mojim vplivom, priseči, da je s spravo za zmeraj poravnana tudi krivda. Če bi Arnold Montalbanski sam ali pa njegovi sorodniki ali sorodniki njegove žene spravo prelomili – prelomili zoper freisinškega škofa ali zoper podložnike njegove škofije in zoper tiste, ki so v njegovi službi ali zoper njegovo posest – bi moral Arnold skupaj s tistimi, ki so z njim krivo prisegli, freisinškemu škofu in freisinški škofiji plačati 500 mark oglejcev. Prisega k nemaščevanju se izteče po petih letih in poroki so prisega tedaj osvobojeni, vendar pa sprava ostaja trajno v veljavi. To pisanje je v mojem imenu sestavil moj brat grof Majnhard v Vižmarjah pri Ljubljani tisoč in dvesto let in še triinosemdeset let po Kristusovem rojstvu, na nedeljo pred sv. Vidom, trinajsti dan po začetku meseca junija. Listina je potrjena z mojim pečatom."³⁸

Grof Majnhard je dva dni kasneje, na dan sv. Vida, 15. junija 1283, dal spisati še eno listino, s katero je potrdil freisinškemu škofu Emihu, da se bo na vseh svojih ozemljih odrekel maščevanju zaradi zajetja svojega ministeriala Arnolda iz Schnalsa/Senalesa,³⁹ ki se mora skupaj s prijatelji grofa Alberta Goriško-Tirolskega tudi sam odreči temu maščevanju. Če bodo prisego prelomili, dolgujejo freisinškemu škofu 500 mark v srebru kot pokoro. Grof Majnhard je sprejel to prisego v imenu škofa in listino pečatil s svojim pečatom.⁴⁰ Čeprav kraj izstavitve ni naveden, lahko domnevamo, da je bila ta potrditvena listina spisana v Škofji Loki pri zaprtem Arnoldu, ko je bil grof Majnhard na poti iz Vižmarij proti Lipniškemu gradu pri Radovljici.

Že ob nastopu novega škofa Emiha so tudi loški vitezi Werner, Konrad in Nikolaj obljubili, da so pripravljene dati zadoščenje za škodo in krivice, ki so jih povzročili freisinški škofiji ter da se bodo pokorili pogojem, ki jim jih bo zastavil škof Emiho. To razberemo iz listine,⁴¹ izstavljene 12. maja 1283 v Škofji Loki, kjer sta škofa zastopala prošta Herman iz Ardaggerja in Henrik z Otoka ob Vrbskem jezeru ter freisinška ministeriala Henrik iz Wolfersdorfa in Bertold iz Göbelsbacha. Vse štiri srečamo, kot bomo videli, poldrugi mesec pozneje tudi pri tacenski listini. Pri škofjeloški listini je v vlogi priče med drugimi nastopal Gerloh Jeterbenški, sin Gerloha, ki se je leta 1252 že poravnaval s škofom Konradom Tölz-Hohenburškim.⁴²

³⁸ Za pomoč pri prevodu se zahvaljujem Liselotti Artel iz Neuhofova v Švici in prevajalcu mag. Štefanu Vevarju.

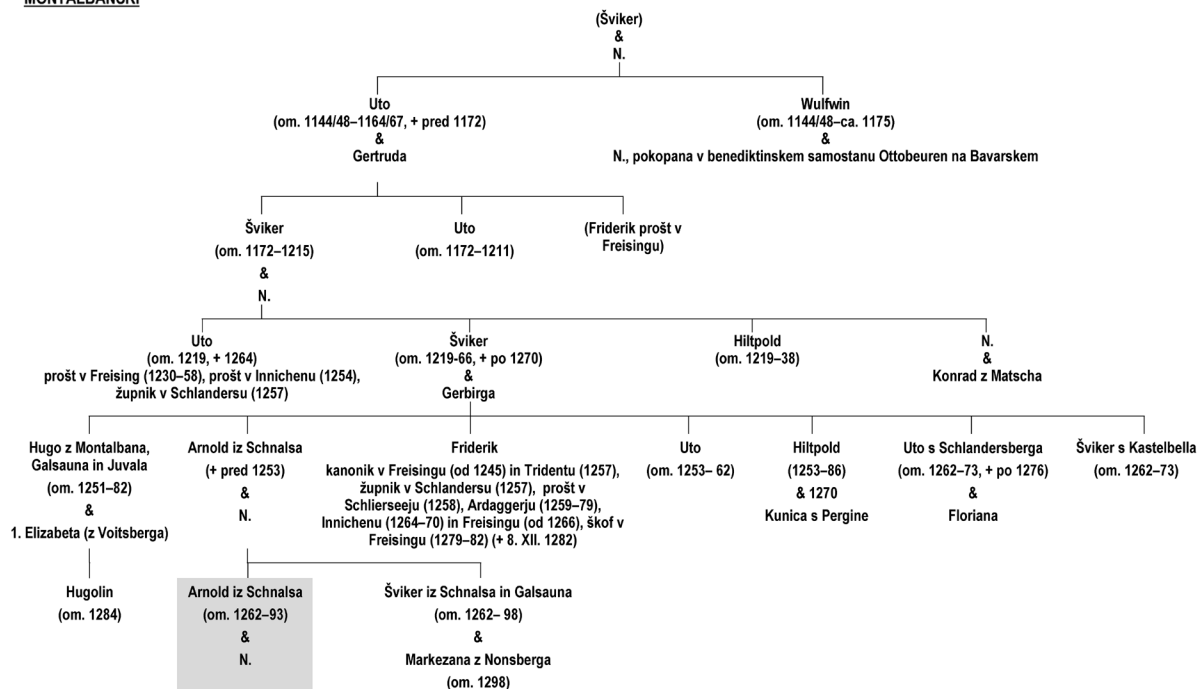
³⁹ Tu je Majnhardov ministerial Arnold Montalbanski imenovan kot Arnold iz Schnalsa (*Arnolt von Snalz*).

⁴⁰ *Historia*, števil. 179; *Codex*, števil. 375; *Corpus*, števil. 594; *Regesten*, števil. 389.

⁴¹ *Codex*, števil. 373.

⁴² Volčjak, *Ich N. von Hertenberch vergich ...*, str. 51.

MONTALBANSKI

*Predniki Majnhardovega ministeriala Arnolda iz Schnalsa/Senalesa
(vir: Huter, Die Herren von Montalban, str. 361).*

Pomudimo se še pri zaprtem vitezu Arnoldu iz Schnalsa, ki je izhajal iz rodbine Montalbanskih (*Monte Albano*) in je bil nečak Emihovega predhodnika škofa Friderika. Montalbanski so bili v 12. stoletju tako ministeriali benediktinskega samostana Marienberg v zgornji dolini Vinschgau, ki je bil ustanova gospodov iz Taraspa, kakor tudi ministeriali švabske veje Welfških (toskanskega mejnega grofa Welfa VI.) in pozneje grofov Tirolskih.⁴³ Arnoldov oče (glej rodbinsko drevo Montalbanskih), prav tako z imenom Arnold, ki je umrl zelo mlad, je zgradil utrdbo v dolini Schnals/Val Senales, na skalni vzpetini, kjer stoji danes župnijska cerkev Katharinaberg/Monte Santa Caterina. Tu je bilo tudi domovanje sina Arnolda; njegov brat Šviker pa je po stricu Hugu Montalbanskem podedoval grad Galsaun/Colsano. Šviker je imel dve hčeri, Nežo in Suzano, Arnold pa tri sinove, Volkerja, Arnolda in Švikerja, ter hčer Gerbirgo. Edini, ki je imel potomce, je bil Arnoldov sin Šviker. Ta je tako nadaljeval montalbanski rod, ki ga je mogoče slediti do okoli 1400.⁴⁴

Dodati je, da zasledimo Majnhardovega ministeriala Arnolda v listinah le še leto dni po škofjeloškem ujetništvu, 2. junija 1284, ko sta skupaj z bratom Švikerjem na gradu Salurn/Salorno med pričami listine, s katero je Graland Salurnški za-

stavil svoj grad z vsemi pritliklinami, izvzemši dvor Potzmaur v Salurnu, grofu Majnhardu za 556 mark veronskih denaričev.⁴⁵

Tacenska listina

Škof Emiho, ki se je kot rečeno zelo zavzemal za ureditev svoje posesti na Kranjskem, je moral biti z vižmarskim dogovorom kar zadovoljen, saj se je s svojim "ljubim sorodnikom,⁴⁶ gospodom Majnhardom, plemenitim grofom na Tirolskem in Goriškem" že čez dober teden sestal skoraj na istem kraju ob Savi pod Šmarno goro. Svoje zadovoljstvo je podkrepil oziroma ga je moral podkrepiti s tako imenovano tacensko listino, ki se v originalu glasi:⁴⁷

Wir Emch von gots genaden bischof ze Freisingen tun chunt allen den, di disen brief sehent unt horent, daz uns gewizzzen ist mit der warhait unt daz uns iz gesagt habent erbaer leut, di da bi gewesen sint, unt iz

⁴⁵ Med ostalimi pričami te listine so bili poleg bratov iz Schnalsa še tridentinski kanonik Jakob, Bertung iz Maisa, Fuchsel, Ulrik z Vellenberga, župan Gebhard, Oton s Himmelberga, Jäklin z Rottenburga, Majnhard iz Vogrskega, Otolin s Schlandersberga, Konrad s Schenna, Rudolf, Völklin in drugi (Regesten, šte. 421).

⁴⁶ Škof Emiho in Majnhardova žena Elizabeta izvirata iz dinastije Wittelsbach (glej rodbinsko drevo Wittelsbachov).

⁴⁷ Listino so z manjšimi napakami v celoti objavili J. Chmel leta 1848 (Urkunden, šte. 43), J. Zahn leta 1870 (Codex, šte. 376) ter F. Wilhelm in R. Newald leta 1943 (Corpus, šte. 596); regest pa je objavljen tudi v Regesten, šte. 391.

⁴³ Huter, Die Herren von Montalban, str. 341–342.

⁴⁴ Prav tam, str. 353.

horten unt sahen, daz unser vorvar bischolf Fridereich von Freisingen mit swæzzen unt mit ouz genomener rede als noch sein brief veriehent unserem lieben vrenten heren Meynhart dem edelen graven von Tyrol unt von Gôrz, der vogt ist ze Agelay, ze Trient unt ze Brixen, daz halbe tayl an der burch Eyrs in Vinschev unt an dem urbor daz zû der selben burch hôret, auch halben tayl verilihen hat ze rethem leben im unt seinen erben, als iz di graven von Mosburch in rether lehens gewer brahten unz an ir tût von dem gotshous von Freisingen. Nu veriehen ouch wir bischolf Emch, daz wir von sunderen genaden im graven Meynhart unserm lieben mage unt seinn erben den andern tayl an der selben burch Eyrs unt an dem selben urbor daz zû der selben burch gehôret, daz dem gotshous von Freisingen was ledich worden, verilihen haben ze rethem leben, gesûchet unt ungesûchet, als iz di vrogenanten graven von Mosburch ze rethem leben von dem gotshous von Freising heten gehabt. So hat auch unser lieber vrenten grave Meynhart von Tyrol uns gelobt in unser hant mit seinen trêwen unt hat sich uns des gebunden, daz er uns unt unserm gotshous von Frising trêwe unt warhait immer mere læisten sol unsern vrum ze wôrderen unt unsern schaden ze wenden als verre in seine sinne leiten unt sin maht. Unt hat uns auch sunderlich gelobt, daz er unser leut unt unser gut unt swaz unser gotshous an hôret, swa ez in seiner herschaft ist, sunderlich vor allem gewalte unt vor allem unrehte schermen sol mit gûten trêwen, des ouch wir im wol getrôwen. Und daz diseu lehenschaft als vor bescheiden ist immer mere stete beleibe, so geben wir im unt seinen erben disen brief ze æinem rehtten urchûnde mit unserm hangenden insigel, unt sint diser lehenschaft gezeuge: maister Heynrich der probst von Wertse, maister Herman der probst von Ardacher, di chorherren sint zem tûme ze Frising, her Heynrich von Woluoltstorf, her Pertholt der Gebelspech unsers gotshous dienstman, her Heynrich von Owenstain grave Meynhartes dienstman von Tyrol unt Wilhalm des selben graven Meynhartes schreiber. Unt dizze ist geschehen an dem urvar⁴⁸ ze Tæzzzen⁴⁹ an der

Sawe, nach Christes geburt ûber tousand unt zwayhundert iar an dem drei unt abtzigstem iar, des nahsten mantages vor sunewenden Johannes Baptiste.

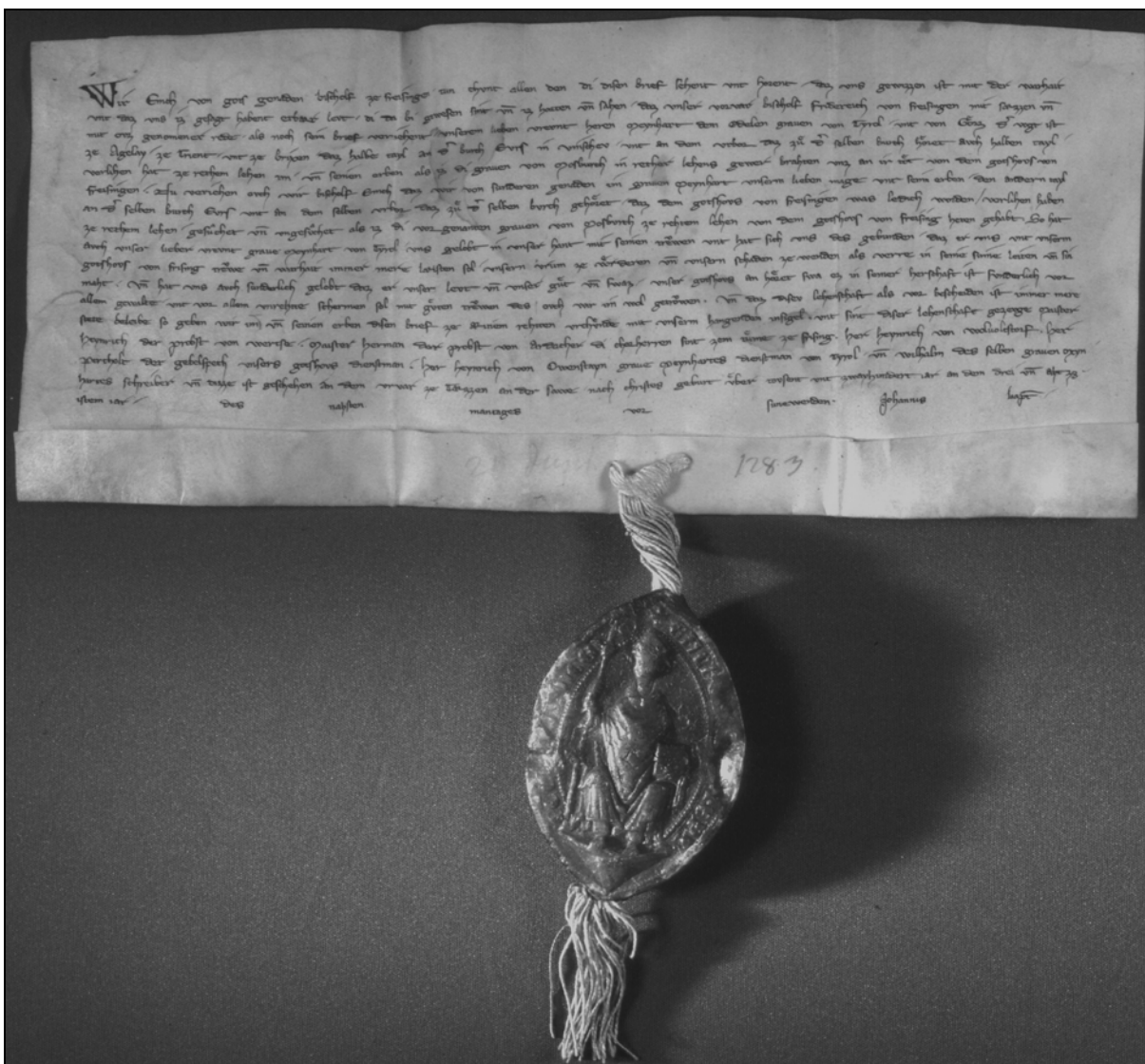
"Mi, Emiho, po milosti božji freisinski škof, nanznamo vsem, ki to pismo vidijo in poslušajo, da vemo po resnici, ki so jo izpričali tu prisotni pošteni ljudje, ki so to slišali in videli, da je naš predhodnik freisinski škof Friderik z izjavo in s posebnim nagovorom, kakor tudi s pismom, podelil v pravi fevd našemu ljubemu sorodniku gospodu Majnhardu, plemenitemu grofu Tirolskemu in Goriškemu, ki je odvetnik Ogleja, Tridenta in Briksna, polovico gradu Eyrs v Vinschgau z urbarjem, ki pripada temu gradu. Njemu in dedičem grofom iz Moosburga pa je v dosmrtni fevd podelil drugo polovico gradu. Sedaj potrjujemo tudi mi, škof Emiho, da smo iz posebne milosti grofu Majnhardu, našemu ljubemu sorodniku in njegovim dedičem podelili v pravi fevd tudi to drugo polovico gradu Eyrs, ki je spet postala prosta, skupaj z urbarjem, s poseljenim in neposeljenim, ki sodi k temu gradu, tako kot so to imeli v pravem fevdu omenjeni grofje iz Moosburga. Tako nam je tudi naš ljubi sorodnik grof Majnhard Tirolski s svojimi zvestimi obljubil in se zavezal, da bo nam in naši škofiji vedno zvesto in resnično nudil zaščito, da bo podpiral našo pobožnost in od nas odvrčal vsako škodo ter vse to upravljal v tem smislu. Prav tako je še posebej obljubil, da bo naše ljudi in naše premoženje, ki pripada naši cerkvi in z njim gospodari on, branil in ščitil pred vsakim nasiljem in krivicami z dobro vero, kar mu tudi zaupamo. In da bo ta podelitev ostala za vedno trdna kot je bila opisana, dajemo njemu in njegovim dedičem to pismo zapisati v listini z našim visečim pečatom, in priče tej fevdni pogodbi so: magister Henrik, prošt z Otoka ob Vrbskem jezeru, magister Herman, prošt v Ardaggerju, oba člana kornega kapitlja pri stolnici v Freisingu, gospod Henrik iz Wolfersdorfa, gospod Bertold iz Göbelsbacha, služabnika naše škofije, gospod Henrik z Aufensteina, služabnik grofa Majnharda na Tirolskem, ter Viljem, pisar grofa Majnharda. In to se je zgodilo na brodu pri Tacnu na Savi, tisoč in dvesto let in še triinosemdeset let po Kristusovem rojstvu, na ponedeljek pred sončnim obratom ob Janezu Krstniku."⁵⁰

⁴⁸ Brod, ki so ga na tem mestu že ob koncu 12. stoletja zgradili oziroma imeli v lasti gospodje s Planine pri Sevnici, se prvič pisno omenja v tej listini. Leta 1299, 25. julija, ga je njegov takratni lastnik Oto Planinski prodal ljubljanski meščanki Marsi Porger (Šilc, Rečni prehod, str. 274–277).

⁴⁹ Izvor krajevnega imena za Tacen je po najnovejših ugotovitvah moč iskati v pridevniku *tesen* oziroma *tesno*. O pridevniški naravi imena niti ne pričajo neposredno srednjeveški zapisi za Tacen, pač pa zapisi za nekdanje Tesno v Poljanski dolini (*Tezzzen*, 1291 in 1318; *Natessnem*, 1493 in 1495; *Tessnem*, 1501; *Tessnim*, 1584) in pa dva zapisa za Tacen iz 17. stoletja (im Dorff *Täznim*, 1642 in *Tazne*, 1665). Srednjeveški zapisi (*Tæzzzen*, 1283; *Tæzen*, 1299; *Taczen*, 1368 in 1448; *Täczen*, 1370 in 1383; *Teczen*, 1450 ipd.) jasno kažejo, kako je nemška glasovna substitucija pripomogla k zastrtju slovenskega imena *Tesno* in posledičnemu sprejemu nemške oblike krajevnega imena. Poleg dokazljive glasoslovne substitucije govori v prid tej razlagi imena tudi dejstvo, da se je Sava pri Tacnu pred izgradnjo mlinskih jezov dejansko prebijala skozi tesen čez brzice in si je zato ta predel tudi prislužil ime *Tesno* (Torkar, O dom-

nevnem in dejanskem vplivu nemščine na podobo slovenskih zemljepisnih imen: Landol, Runtole, Tacen, Gameljne, str. 173–175).

⁵⁰ Za pomoč pri prevodu se zahvaljujem prof. dr. Dušanu Kosu z Zgodovinskega inštituta Milka Kosa ZRC SAZU v Ljubljani.

Freisinski škof Emiho izroča grofu Majnhardu Tirolsko-Goriškemu v fevd drugo polovico gradu Eyrs v Vinschgau/Oris v Val Venosti na južnem Tirolskem, potem ko mu je prvo polovico izročil že njegov predhodnik, škof Friderik Montalbanski (Tacen, 21. junij 1283). (HHStA, AUR 1283 VI 21; foto: Fotostudio Otto)

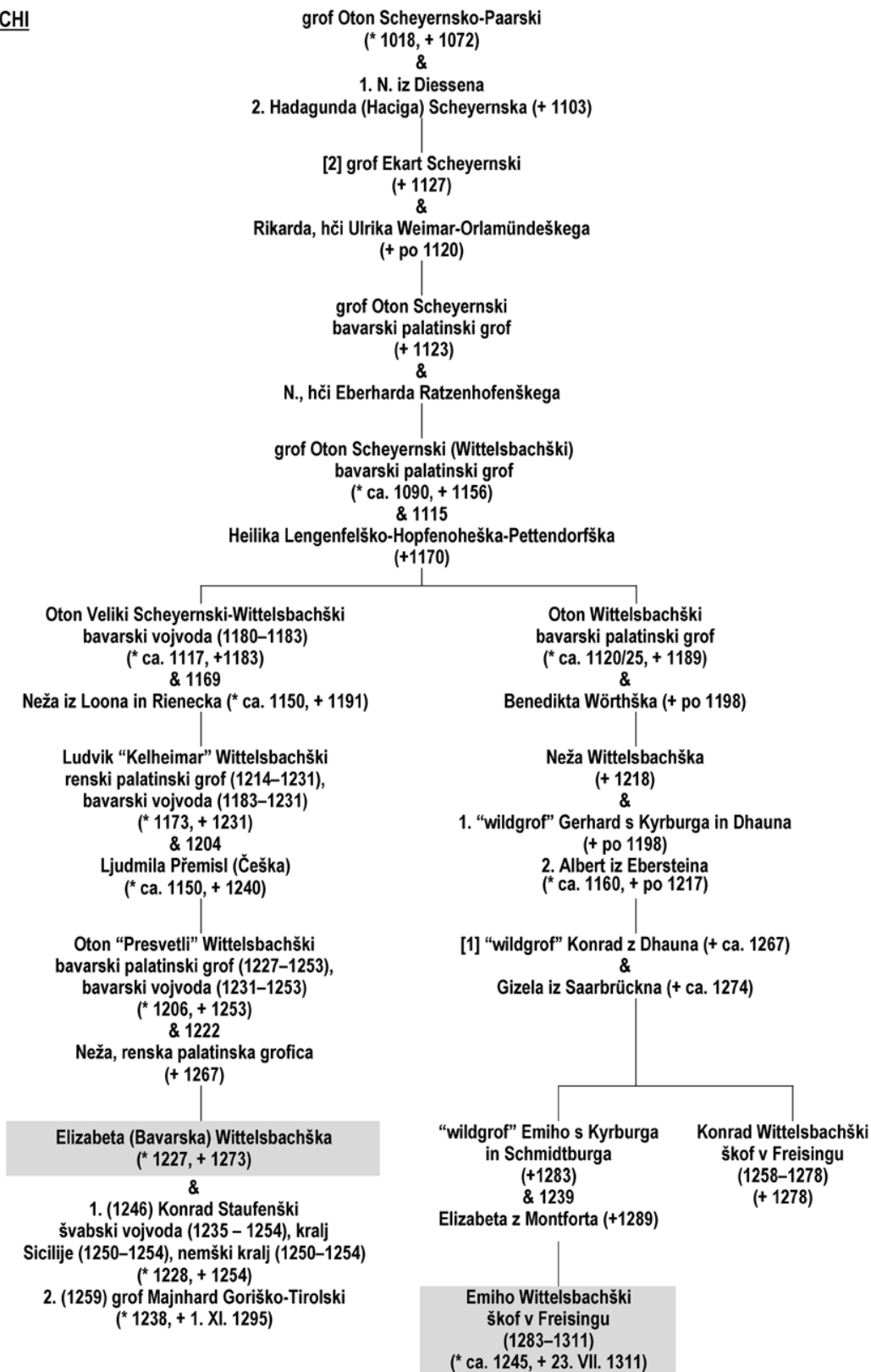
V škofovem spremstvu sta bila dva člana freisinskega kornega kapitlja (tj. kanonika), magistra Herman in Henrik. Herman je bil tisti čas (1280–1296) prošt v Ardaggerju na Spodnjeavstrijskem, Henrik pa prošt pri Mariji na Otoku ob Vrbskem jezeru.⁵¹ Magister Henrik Loški je izviral iz rodbine

Gallenbergov in je dosegel visoka mesta, bil je kaplan kralja Otokarja, freisinski kanonik in notar freisinske kurije.⁵² Kot je bila tisti čas navada, so imeli duhovniki istočasno več nadarbin; tako naj bi prošt Henrik dobil še župnijo Probstdorf v pasauski škofiji, ki pa mu jo je oporekal neki kaplan

⁵¹ Freisinski škof je tisti čas razpolagal s proštijami kolegiatnih cerkva v Innichenu, Otoku ob Vrbskem jezeru in Ardaggerju in številnimi župnijami v škofijah Salzburg, Passau in Trident ter v oglejskem patriarhatu (Stara Loka in Šmartin pri Kranju). Prim. Thoma, Freisinski škofje in škofijska posest na Slovenskem okoli leta 1300, str. 78. Po odločbi papeža Inocenca II. iz leta 1141 je freisinski škof dobil nad starološko župnijo patronat s prezentacijsko pravico, konfirmacijska pa je ostala v patriarhovih rokah. Druga pomembna župnija, ki je oskrbovala freisinske podložnike, je bila šmartinska, nad katero so verjetno imeli najprej pa-

tronat Ortenburžani, v 13. in začetku 14. stoletja pa so župnika prezentirali freisinski škofje (Ambrožič, Materialni dokazi navzočnosti freisinskih škofov na Slovenskem, str. 210–211; Höfler, Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Prazupniji Radovljica in Kranj, str. 234; Höfler, Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Prazupniji Stara Loka in Šentpeter pri Ljubljani, str. 314).

⁵² Blaznik, *Škofja Loka in loško gospodstvo*, str. 75.

WITTELSBACHI

Kognatska povezava med freisinskim škofom Emihom in Majnhardovo soprogo Elizabeto Bavarsko (povzeto po <http://genealogy.euweb.cz/> avtorja Miroslava Mareka).

Ostanki gradu Eyrs/Oris v istoimenski vasi v dolini Vinschgau/Val Venosta na Južnem Tirolskem: na stolpu z v obliki lastovičjega repa nazobčanim nadzidkom, ki je sedaj del svinjaka in hleva, je še dobro ohranjena freska cesarja Maksimilijana I. Habsburškega s cesarsko krono in zlatim runom ter grbi, med njimi koroškega vojvode in Burgundcev, ki nosi letnico 1497. (Foto: Jurij Šilc, 2007)

avstrijskega vojvode, toda freisinski škof je uspešno uveljavil svoje zahteve.⁵³ Dalje sta škofa spremljala tudi dva freisinska ministeriala, Henrik in Bertold. Oba prihajata z Bavarske, Henrik iz Wolfersdorfa (severovzhodno od Freisinga) in Bertold iz Göbelsbacha pri Pfaffenhofenu (severozahodno od Freisinga).⁵⁴ Iz obeh rodbin izhajajo freisinski ministeriali vsaj od 12. stoletja dalje.⁵⁵

Spremnstvo grofa Majnharda ni bilo tako številno kot škofovo; spremljala sta ga njegov ministerial Henrik z Aufensteina⁵⁶ pri Matreiju na Tirolskem

in pisar Viljem.⁵⁷

Za konec še nekaj o gradu Eyrs/Oris v istoimenski vasi na Južnem Tirolskem, ki se v narečju izgovarja kot "Airsch". Vas se prvič omenja že leta 931,⁵⁸ ko je bila kot del proštije Kortsch/Corces v lasti freisinskega škofa Wolframa in je bila takrat podeljena v fevd bavarskim grofom iz Moosburga. Ti so imeli do osemdesetih let 13. stoletja tu tudi svojo utrdbo oziroma grad. Za časa freisinskega škofa Friderika Montalbanskega, ki je bil na tem mestu od 13. januarja 1280 do smrti, 8. decembra 1282,⁵⁹ je bila polovica gradu in ustrezen del posesti predan v fevd grofu Majnhardu Tirolsko-Goriškemu. Kmalu po smrti grofa Konrada iz Moos-

⁵³ Codex, števil. 379–384; Thoma, Freisinski škofje in škofijska posest na Slovenskem okoli leta 1300, str. 78.

⁵⁴ Za lokalizacijo obeh krajev se zahvaljujem prof. dr. Gertrudi Thoma z univerze Ludwig-Maximilian v Münchnu.

⁵⁵ Flohrschütz, *Die Freisinger Dienstmannen*.

⁵⁶ Henrik z Aufensteina (*Auuenstein, Auenstain, Owenstain, Ovuenstain, Oufenstein, Ōuenstain* ipd.) je bil med letoma 1271 in 1295 pogosto med pričami grofa Majnharda (Regesten, števil. 4, 8, 19, 22, 61, 103, 127, 160, 226, 251, 254, 255, 280, 312, 342, 373, 457, 482, 563, 656, 676, 681, 682, 774, 784, 833, 898 in 948). Med pričami ga zasledimo tudi po Majnhardovi smrti; 24. oktobra 1298 je Henrik (*Henrico de Uufenstein*) pričal v Št. Vidu ob Glini, ko je Majnhardov sin Oton, grof Tirolsko-Goriški in koroški vojvoda, podelil Henriku Lavantu (*Heinrico Lauano*), svojemu kranjskemu notarju, to je deželnemu pisarju oziroma vicedomovemu po-

močniku, grad Kravjek (*castrum Wieneck*) nad zaselkom Roje pri Muljavi (GZL IX, števil. 9). Nekdanji grad Aufenstein je stal pri kraju Matrei ob vstopu v dolino Navis na današnjem avstrijskem Tirolskem. Aufensteinini so imeli v grbu sovo uharico (nem. *der Auf* = sova uharica).

⁵⁷ Majnhardovega pisarja Viljema zasledimo še 1290 (Regesten, števil. 685) in 1292 kot "*dominus Willalmus scriba illustris domini ducis Karintie*" (Regesten, števil. 750).

⁵⁸ Listina kralja Henrika I. (Ptičarja), izdana 14. aprila 931 v Quedlinburgu (Codex, števil. 29).

⁵⁹ Eubel, *Hierarchia Catholica*, str. 255.

burga, ta je umrl 19. avgusta 1281,⁶⁰ je moral preiti moosburški del gradu Eyrs v roke gospodov iz Matscha/Mazia. Potem je bila 10. februarja 1283 v kraju Laas/Lasa spisana listina, s katero sta se grof Rudolf Montfortski kot skrbnik svojih odsotnih nečakov iz Matscha in odvetnik Ulrik iz Matscha odpovedala vsem kakršnim koli že pravicam do gradu Eyrs kakor tudi do vseh ljudi in dobrin, ki so grofu Konradu Moosburškemu pripadali v gorah, in to v korist grofa Majnharda Tirolskega. Listina tudi govori, da mora grof Majnhard grad Eyrs uničiti in ga proti njegovi volji ne smejo ponovno sezidati.⁶¹ Le nekaj mesecev kasneje pa je z obravnavano tacesko listino tudi freisinski škof Emiho potrdil, da je grad Eyrs s svojo posestjo v celoti prešel v fevd grofa Majnharda.

Poznejše srednjeveške omembe Vižmarij in Tacna

Historični zapisi za Vižmarje in Tacen pred letom 1500 so razmeroma številni, a se ti dve vasi nikoli več ne pojavljata kot kraja izstavitve kakšne od listin.

Vižmarje se sicer omenjajo v naslednjih listinah:

1331: Henrik,⁶² kralj Češke in Poljske, koroški vojvoda in tirolsko-goriški grof (*Hainreich chünig ze Pehaim und ze Polan, hertzog ze Cherdenen, graf ze Tyrol und ze Görtz*), podeli Rajnerju Šenku z Ostrovice (*Rainbern dem Schenchen von Osterwitz*) 12 hub, kupljenih od Bertolda z Gradnika pri Šentvidu ob Glini (*Perchtold von Graednek*), med njimi tudi dve v Vižmarjah (*ze Geyselmansdorf*). Pečatil je izdajatelj. Izdano v gradu Tirol (*Tyrol*) v nedeljo, štirinajst dni po veliki noči, 14. aprila 1331.⁶³

1385: Ludvik z Iga (*Lüdl von Ig*) in soproga Neža (*Nesl*) zastavita dve hubi v Vižmarjah (*zu Geismanstorf*), na katerih sedita Peter (*Petter*) in Tomaž (*Tomecz*), duhovniku Klemenu, sinu pokojnega Jurija Frankuta (*Clemen Görgen des Frankuten sälligen sun*), za posojenih 32 mark beneških dena-

ričev. Pečatili so izdajatelj in Eberhart Podlogar (*Eberhart des Püedlanger*) ter ljubljanski sodnik Peter Schreiber (*Petter des schreiber die zeit statrichter zu Laibach*). Izdano na dan sv. Matije, 24. februarja 1385.⁶⁴

1400: Nikolaj Sommerecker (*Nikel der Summerkker*) potrjuje, da je Herman Schaffer (*Herman der Schaffer*) z njegovo vednostjo zastavil za 91 goldinarjev Juriju, kaplanu pri sv. Jakobu na Starem trgu v Ljubljani (*Jörgen chapplan zu sand Jacob in dem Alten marcht ze Laybach*), desetine od njegovih in njegove žene Doroteje (*Dorothea*) fevdov v vaseh Vižmarje (*Geysmansdorf*), Dvor (*Hoff*) in Medno (*Medarönn*). Izdano v sredo po sv. Juriju, 28. aprila 1400.⁶⁵

1414: Ljubljanski meščan Eberhard pl. Landtrops (*Eberhart von Lanndtropp*) in njegova žena Neža (*Angnes*) podarita šentpeterskemu župniku Juriju Heugenreiterju (*Jorgen Hagenreiter*) in njegovi župniji hubo v Vižmarjah (*Gaismantstorf*) na kateri sedi Križe (*Grisse*), ker je potrdil ustanovo za zgodnjo mašo pri sv. Nikolaju. Pečatili so Jurij Guttensteiner (*Jorgen Guettenstainer*), namestnik deželnega glavarja na Kranjskem, ljubljanski sodnik Pankracij Messerer (*Pangrazen Mesrer*) in ljubljanski meščan Tomaž Werder (*Thoman Werder*). Izdano v Ljubljani (*zu Laibach*), v četrtek pred praznikom sv. Martina, 8. novembra 1414.⁶⁶

1421: Neža, vdova ljubljanskega meščana Eberharda pl. Landtroppa (*Agnes Eberharts von Lantrapp purger zu Laybach seligen wittib*) zapusti Nemškemu viteškemu redu v Ljubljani hubo v Mengšu (*zu Mangelspurg*) in travnik v Vižmarjah pri Šentvidu (*zu Geysmerstorf bey sand Veyt*) za aniverzarij, ki naj se opravi v dveh zaporednih dneh po 1. maju. Pečatili so Leutel Julbeckh (*Lewtel des Julbeckchen*) namestnik deželnega glavarja na Kranjskem, Pavel Blagoviški (*Pauls den Glogowitzzer*) in ljubljanski župan Pavel Ločan (*Pauls von Lakch*). Izdano na praznik sv. Urha, 4. julija 1421.⁶⁷

1430: Neža, vdova Eberharda pl. Landtroppa (*Agnes des Eberharts von Lanndtropp*) vrača vojvodi Frideriku IV. Avstrijskemu (*Fridreychen herczogen ze Osterreich*) polovični delež desetine v vaseh Vižmarje (*Geysmansdorf*), Dvor (*Höfflein*), Gunclje (*Güntzleinsdorf*), Stanežiče (*Stanesdorf*) in Medno (*Medarönn*), ki ga je prodala Frideriku Gannsu (*Frid-*

⁶⁰ Konrad je bil zadnji moosburgski grof (*Chunradus comes Mospurgensis iunior et ultimus*) (Flohrschtütz, Wie kam Sankt Castulus auf den Kastelberg?, str. 670).

⁶¹ Regesten, števil. 372. Listino so pečatili Friderik, ki je bil škofovski elekt v Churu, Rudolf Montfortski, Valter iz Vaza in odvetnik Ulrik z Matscha. Seznam prič je zelo obsežen: oskrbnik Albert, Henrik iz Matzingena in Nannes iz Marmelsa, ki sta bila kanonika v Churu, Eberhard iz Aspermonta, Ulrik iz Flumsa, Andrej iz Marmelsa, Henrik iz Wagenberga, Ulrik iz Wohmbrechtsa, Rudolf iz Schauensteina, Konrad iz Juvala, Šviker iz Reichenberga, Henrik iz Rottenburga, Henrik iz Marlinga, Jakob iz Trautsona, Bertold iz Taranta, Nannes iz Remüsa, Ulrik iz Tablanda, Henrik iz Partschinsa in Eberlin iz Maisa.

⁶² Henrik (* ok. 1265/73, + 2. april 1335) je bil sin Majnharda II. Tirolsko-Goriškega.

⁶³ HHStA, AUR 1331 IV 14; GZL II, števil. 13.

⁶⁴ ARS, AS 1063, števil. 6521 (1385 II. 24., s. 1.); GZL I, števil. 92.

⁶⁵ ARS, AS 1063, števil. 5743 (1400 IV. 28., s. 1.); GZL II, števil. 41.

⁶⁶ ZAL, LJU 333 (Prepis notarskega transsumpta notarja Johannesa Cobentiusa iz 16.–17. stol.); GZL III, števil. 28.

⁶⁷ DOZA; GZL VII, števil. 66.

reychen Gannsen), vojvodovemu protopisarju v Ljubljani. Pečatil je Jurij Guttensteiner (*Jorgen Güttenstainer*), namestnik kranjskega deželnega glavarja. Izdano v Ljubljani (ze Laybach), v ponedeljek pred vsemi svetimi, 30. oktobra 1430.⁶⁸

1431: V izpiskih iz fevdne knjige vojvode Friderika IV. Avstrijskega o podelitvah fevdov v Ljubljani in okolici je zapisano, da je dal že omenjeni Friderik Ganns (*Fridreichen Ganns*) iz Bozna/Bolzana (ze *Boczen*) na petek pred četrto postno nedeljo, 9. marca leta 1431, Neži, svoji zakonski ženi, za njeno doto in jutro posesti v vrednosti 100 funtov denaričev, in sicer posest v vaseh Vižmarje (**Geismanstorf**), Dvor (*Hof*), Stanežiče (*Stanestorff*) in Medno (*Medawn*); povsod pol snopa žitne desetine skupaj s pripadajočimi desetinskimi pravicami.⁶⁹

1444–1469: Iz izpiska ljubljanskih meščanov in njihovih fevdov, ki so jih dobili po fevdni knjigi cesarja Friderika III. v letih 1444–1469, beremo, da sta sestri Neža, žena Henrika Hevne iz Ljubljane (*Agnes Heinreichs des Hewne zu Laybach hausfraw*), in Uršula, vdova Janeza Freya (*Vrsula weilmt Hannsen des Freien wittib*), dobili od mesta Ljubljane (*stat Laybach*) vsaka polovični del desetine od hub v vaseh Vižmarje (**Geymanstorf**), Dvor (*Höflein*), Gunclje (*Gunzleinstorff*), Stanežiče (*Stainestorff*) in Medno (*Medawn*), ki ležijo v župniji Šentvid (*in sant Veits pharr*).⁷⁰

1453–1480: V fevdni knjigi Jamskih (1453–1480) za posest v Ljubljani in okolici zasledimo, da imajo Jurij Ganns (*Jorg Ganns*) iz Ljubljane in njegovi sorojenci polovični del žitne desetine z vsemi pripadajočimi pravicami na hubah v vaseh Vižmarje (**Geissmansdorff**), Dvor (*Hofflein*), Gunclje (*Guntzleinstorff*), Stanežiče (*Stanessdorff*) in Medno (*Medaw*) v župniji Šentvid nad Ljubljano (*Sannnd Veytter pharr ob Laybach*); dalje ima ljubljanski meščan Lenart Meminger (*Liennahart Memminger*) desetino z vsem pripadajočim od jagenjčkov, prašičkov in čebeljih panjev v vaseh Vižmarje (**Geissmanstorf**), Stanežiče (*Stamessdorff*), Dvor (*Hoflein*) in Medno (*Medaw*); prav tako ima ljubljanski meščan Vid Špenglovec (*Veyt Splangabitz*) žitno desetino z vsemi pripadajočimi desetinskimi pravicami na hubah v Vižmarjah (**zu Geysmansdorff**) in v Mednu (*zu Medau*).⁷¹

15. stoletje: V misalu za cerkev oglejske škofije iz druge polovice 15. stoletja je na notranji strani zadnjih platnic prilepljen papirnat list s fragmentom

urbarja, kjer se omenjajo vasi: Brnik (*Fernik*), Voklo (*czw der Hulben*), Šenturška Gora (*an sand Vlrichsperg*), Lahovče (*Walchowicz*), Stob (*Stueb*), Studa (*Sauttach*), Soteska (*Sotteska*), Hudo (*Hudin*), Rova (*Raw*), Zagorica (*Sagorycz*), Homec (*Klain Kolenperg*), Smartno v Tuhinjski dolini (*Sand Marcz*), Rakitovec (*Rakytawecz*), Šiška (*Sysska*) in Vižmarje (**Gayssmanstдорff**).⁷²

1490: V urbarju posesti Nemskega viteškega reda v Ljubljani iz 1490 sta navedeni v Vižmarjah (**Gaismanstorf**) dve celi hubi, na katerih sedita Lovro Kunaver (*Laure Kunnawer*) in Peter Kunaver (*Peter Kunawer*). Dajati na obeh hubah sta bili enaki: 45 soldov pravde, škafo pšenice, tri škafo ječmena, osem škafov ovs, tri kokoši, pišče ob pustu in jagnje kot dajatev ob sv. Juriju. Tlake je bilo tri dni, dva dni vozne in en dan ročne.⁷³

Omembe Tacna:

1299: Oto Planinski (*Otte von Mvntparis*) proda Marsi iz Ljubljane, Porgerjevi vdovi (*Marssen von Laybach des Porgers witwen*) in njenim dedičem brod v Tacnu (**vrvar ze Tæzen**) skupno s pripadajočo hubo za 32 mark oglejskih denaričev. Pečatil je izdajatelj. Izdano v Ljubljani (ze Laybach), na dan sv. Jakoba, 25. julija 1299.⁷⁴

1368: Franc, Ostermanov sin iz Ljubljane (*Frenczel Ostermans sun von Layboch*), zamenja s samostanom v Mekinjah hubo v Tacnu (**cze Taczen**) za eno in pol hube v Glincah (*cze Gleynicz*). Pečatila sta Nikolaj Schik (*Nichlens dez Schieken*) in Nikolaj Kolovski (*Nichles von Gerlochstain*). Izdano v osmini praznika sv. Antona, 24. januarja 1368.⁷⁵

1370: Franc, sin pokojnega Ostermana (*Fřenczel sáligen des Osterman sun*), proda samostanu v Mekinjah hubo v Tacnu (**cze Táčzen**) za trinajst mark beneških denaričev. Pečatila sta Nikolaj Kolovski (*Nikleins des Gerlochstainer*) in kamniški sodnik Erharc (*Erharcz von Stain cze den czeiten richter daselb*). Izdano v ponedeljek po sv. Urbanu, 27. maja 1370.⁷⁶

1383: Nikolaj Sommerecker (*Nikl der Sumerekker*) podeli v kupno pravo Marjeti, vdovi Janeza Ljubljančana (*Margreten, Hånsen dez Laybacher sã-*

⁶⁸ HHStA, AUR 1430 X 30; GZL II, št. 84.

⁶⁹ HHStA, HS Blau 22, fol. 59; GZL VII, št. 69.

⁷⁰ HHStA, HS Weiß 724, fol. 240; GZL VI, št. 1.

⁷¹ GZL XI, št. 44.

⁷² UKM, Ms 137; Prim. Kos–Stelè, *Srednjeveški rokopisi v Sloveniji*, str. 225–226.

⁷³ DOZA, Cod. 164, fol. 150; GZL XII, št. 1.

⁷⁴ ARS, AS 1063, št. 5778 (1299 VII. 25., Ljubljana); GZL II, št. 1. Prevod listine je objavljen v: Šilc, Rečni prehod, str. 276.

⁷⁵ ARS, AS 1063, št. 5109 (1368 I. 24., s. 1.); GZL II, št. 29.

⁷⁶ ARS, AS 1063, št. 5117 (1370 V. 27., s. 1.).

ligen witiben), dve desetini, eno v Spodnjih Gameljnah (*wenigen Gämclin*) in drugo v Tacnu (*ze Tã-czen*). Pečatil je izdajatelj. Izdano na dan sv. Kungunde, 3. marca 1383.⁷⁷

1431: Ko se je Friderik II. Celjski mudil v kartuziji Jurklošter in so se ob njem zbrali njegov dvorni mojster Erazem pl. Liechtenberški (*Erasem von Liechtenberg*), Martin, župnik v Novi Cerkvi pri Celju (*her Mert pharrer ze der Newrkirchen*), njegov kancler in še drugi imenitniki, so se pri Celjanu zglasili oskrbnik in vicedom na Kranjskem ter nekateri ljudje deželnega glavarja. Predložili so mu sporno zadevo zaradi meja ob Savi pri Tacnu (*an der Saw bey Tãczen*) ter zaradi nekega travnika, ki ga je kartuzija Bistra (*Frãnicz*) tam imela. Friderik je na prošnjo priorja pustil Bistri travnik. Ukazal pa je vsem tedanjim in bodočim gradiščanom na gradu Smlednik (*Flednikg*), naj pustijo kartuzijane v miru uživati njihovo posest. Pečatil je izdajatelj. Izdano v Jurkloštru (*zu Geyraw*), na binkošti, 20. maja 1431.⁷⁸

1448: Nikolaj Pirs (*Niklas der Pirs*) proda Juriju Trpinu iz Tacna (*Juri dem Terpin zu Taczen*), Anžetu iz Šmartna (*Jansöl zu Sand Marten*) in Petru Cedilniku iz Gameljna (*Petter dem Czidilnik zu Gämbling*), ključarjem na Šmarni gori, eno hubo v Stanežičah v župniji Šentvid (*zu Stanosits in Sand veytter pharr*), na kateri sedi Matej (*Matheus*), za 72 funtov dobrih dunajskih denaričev. Pečatili so Jurij iz Kamnika (*Jorgen von Stein*), Jurij Gall z Rožeka (*Jorgen dem Gallen von Rüdolfsek*) in Henrik Stautheimer (*Hainreich des Sthawthamer*), ljubljanski meščan. Izdano na dan sv. Matije, 24. februarja 1448.⁷⁹

1450: Ema, vdova Tomaža Drenika iz Srednjih Gameljna (*Hemma des Thomas Drönekch von Mitteren Gamling selygen wittib*), proda cerkvi Naše ljube Gospe na Šmarni gori (*vnser lieben frawen kirchen am der grossen Kollenperg*) in njenim ključarjem Jerneju iz Bukovice (*Gernne von Puchel*), Marku in Juriju Trpinu iz Tacna (*Marko vnd Juri Trppin von Teczen*) ter Anžetu iz Šmartna (*Jannse von sann Maerten*) pol hube v Stanežičah nad Šentvidom pri Ljubljani (*ze Stonesiczsch ob sannnd Veyt bey Laybach*) za večno luč v omenjeni cerkvi. Vsako nedeljo se mora moliti za Tomaža in njegovo ženo Emo, ko bo umrla, ter za pokojne prednike obeh. Če bi se ta dolžnost zanemarjala, pride ta zemlja v last duhovnika Mihe, zgodnjika pri cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani (*herr Michel yczzeytten fruemesser sannnd*

Niclas kirchen ze Laybach) in njegovih naslednikov, dokler se ta dolžnost ne začne zopet opravljati. Pečatila sta ljubljanski meščan Matko Videc (*Matko des Widecz*) in Kristan Mlakar (*Christanne des Mlakger*). Izdano na dan po sv. Florjanu, 5. maja 1450.⁸⁰

1453–1480: Po fevdni knjigi Jamskih (1453–1480) za posest v Ljubljani in okolici je imel Gašper, brat duhovnika Pavla (*Casper herrn Paulln brueder*), žitno desetino z vsemi pripadajočimi pravicami na hubi v Pirničah (*zu Bernnegk*) in v Tacnu (*zw Tatzenn*).⁸¹

1456: Elizabeta, Lecianova vdova (*Elspet des Leczian salligen witib*), proda ključarjem cerkve na Šmarni gori (*Cholemborg*), in sicer Krištofu Šnajerju (*Chrisse Schneider*), Martinu Trpinu (*Marttin Torppin*) in Janežiču (*Jantschitzzen*), vsem iz Tacna (*Dãczen*), ter Mateju iz Zavrha (*Matheussen gesessen Nasa orchim*) njivo, ki je velika za en dan dela in leži pred Škofjo Loko na suškem polju (*in zaucher vellt*) ob njivah Jurija Kranceta (*Joerigen des Chraencze*) in Martina Sutnika (*Maertin des Schuttgnikg*) za 55 funtov dobrih dunajskih denaričev. Pečatil je Jurij Lamberger, oskrbnik in kaščar v Loki (*Jörigen deß Lamberger phleger vnd kastner zw Laak*). Listina izdana v nedeljo pred sv. Marjeto, 18. julija 1456.⁸²

1477: Nikolaj, gardiščan v Lienzu in Predjami, tisti čas glavar v Devinu in na Krasu (*Niklas burkgraf ze Luenntz vnd zwm Lueg zw den zaiten haubtman zw Tybein vnd am Karst*), podeli Jeri, hčerki ljubljanskega meščana Matije Črnovrha (*Gera Mathia Tscherniurch burger zw Laybach*) desetino od žita, kozličkov, jagenjčkov, čebeljih panjev in ostalega v Perovem (*zw Peraw*) in v Tacnu (*ze Tatzenn*). Pečatil je izdajatelj. Izdano v Devinu (*zw Tybein*) v soboto na praznik spreobrnjenja apostola Pavla, 25. januarja 1477.⁸³

1498: Matej Zamrl (*Matheus Samorel*), ljubljanski meščan, proda svojo njivo, ki leži na ljubljanskem polju ob cesti proti Šiški (*in laybacher veld bey der gemayn strassen do mann gen Kheusch*) ob njivah ljubljanske krznarske bratovščine, in se obdela v enem dnevu, bratovščini Naše ljube Gospe na Šmarni gori (*am Khollnperg ennhalb der Saw*), imenoma njenim ključarjem Gregorju Lapu iz Zgornjih Gameljna (*Gregor Lapp zu Obergamling*), Mateju Merjascu iz Zgornjih Pirnič (*Matheus Meriasitsch von Oberpernnegk*) in Pankraciju, Janezovemu sinu iz Tacna (*Panngretz des Hannse sun zu Tatzenn*) za 27 ogrskih goldinarjev. Listina je pečatena s

⁷⁷ ARS, AS 1063, šte. 6516 (1383 III. 3., s. 1.); GZL I, šte. 89.

⁷⁸ ARS, AS 1063, šte. 4863 (1431 V. 20., Jurklošter); Mlinarič, *Kartuzija Bistra*, str. 139.

⁷⁹ NŠAL, ZL, 1448 II. 24., s. 1.; GZL X, šte. 60.

⁸⁰ NŠAL, ZL, 1450 V. 5., s. 1.; GZL IX, šte. 77.

⁸¹ GZL XI, šte. 44.

⁸² NŠAL, ZL, 1456 VII. 18., s. 1.

⁸³ ARS, AS 1063, šte. 6713 (1477 I. 25., Devin); GZL VI, šte. 37.

pečatom mesta Ljubljane in izdana v petek, na dan sv. Maksimilijana, 12. oktobra 1498.⁸⁴

1499: Iz urbarja ljubljanskega stolnega kapitlja (1494–1536)⁸⁵ je za leto 1499 razvidno, da je služnost desetine v Tacnu (*in Tatzten*) znašala tri florentinske goldinarje. V zakupu jo je imel Martin Janežič (*Martin Janesitsch*) za tri florentinske goldinarje in 32 soldov ter funt popra. Isti Martin je sedel tudi na dveh kapiteljskih hubah v Tacnu.⁸⁶

Na koncu naj kot zanimivost omenimo, da je Skupščina mesta Ljubljane na 11. seji zбора občin dne 7. aprila 1983 – skoraj natanko 700 let po prvi omembi Tacna – sprejela odlok o združitvi naselja Tacen z naseljem Ljubljana.⁸⁷

VIRI IN LITERATURA

NEOBJAVLJENI VIRI

- ARS – Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana
 AS 1063 – Zbirka listin
 BayHStA – Bayerisches Hauptstaatsarchiv, München
 HF – Hochstiftslibrary Freising
 DOZA – Deutschordenszentralarchiv, Dunaj
 HHSStA – Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Dunaj
 AUR – Allgemeine Urkundenreihe
 HS – Handschriftensammlungen
 NŠAL – Nadškofijski arhiv, Ljubljana
 ZL – Zbirka listin
 UKM – Univerzitetna knjižnica Maribor
 ZAL – Zgodovinski arhiv, Ljubljana
 LJU 333 – Listine

OBJAVLJENI VIRI

- Corpus – *Corpus der altdeutschen Originalurkunden bis zum Jahr 1300*. Bd. II. (ur. Friedrich Wilhelm, Richard Newald). 1283–1292. Lahr, 1943.
 Codex – *Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis*. Bd. I. (ur. Joseph Zahn). Sammlung von Urkunden und Urbaren zur Geschichte der ehemals Freisingischen Besitzungen in Österreich. *Fontes rerum Austriacarum* II. Abtheil. 31. Wien, 1870.
 GZL – *Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku*. (ur. Božo Otorepec). I. zv. Listine 1243–

1397, Ljubljana, 1956; II. zv. Listine 1299–1450, Ljubljana, 1957; VI. zv. Listine 1444–1499, Ljubljana, 1961; VII. zv. Listine 1243–1498, Ljubljana, 1962; IX. zv. Listine 1220–1497, Ljubljana, 1964; X. zv. Listine 1144–1499, Ljubljana, 1965; XI. zv. Listine 1154–1361. Fevdna knjiga Jamskih 1453–1480 Ljubljana, 1966; XII. zv. Urbarji 1490–1527. Ljubljana, 1968.

Historia – *Historia Frisingensis*. Bd. II. (ur. Carl Meichelbeck). Augsburg, 1729.

Monumenta – *Monumenta historica ducatus Carinthiae*. Bd. 5. (ur. Hermann Wiessner). Die Kärntner Geschichtsquellen 1269–1286. Klagenfurt, 1956.

Regesten – *Die Regesten der Grafen von Tirol und Görz, Herzoge von Kärnten*. II. Bd. / 1. Lieferung. (ur. Hermann Wiesflecker, Johann Rainer). Die Regesten Meinhards II. (I.) 1271–1295. Innsbruck, 1952. – *Die Regesten der Grafen von Görz und Tirol bzw. von Tirol und Görz, Herzoge von Kärnten*. II. Bd. / 2. Lieferung. (ur. Roland Kubanda, Klaus Brandstätter). Orts- und Personenregister. Innsbruck, 2006.

Urbarji – *Urbarji freisinske škofije*. (ur. Pavle Blaznik). Srednjeveški urbarji za Slovenijo 4. Viri za zgodovino Slovencev 4. Ljubljana, 1963.

Urkunden – *Urkunden zur Geschichte von Oesterreich, Steiermark, Kärnten, Krain, Görz, Triest, Istrien, Tirol*. Bd. I. (ur. Joseph Chmel). Aus den Jahren 1246–1300. *Fontes rerum Austriacarum* II. Abtheil. 1. Wien, 1849.

LITERATURA

- Ambrožič, Matjaž: Materialni dokazi navzočnosti freisinskih škofov na Slovenskem. *Blaznikov zbornik*. Loški razgledi. Doneski 11. (ur. Matjaž Bizjak). Ljubljana – Škofja Loka : Založba ZRC in Muzejsko društvo Škofja Loka, 2005, str. 203–224.
 Bizjak, Matjaž: Posest župnije Svibno in urbar ljubljanskega kapitlja iz leta 1499. *Kronika*, 46, 1998, str. 1–12.
 Bizjak, Matjaž: Razvoj, uprava in poslovanje freisinske in briksenske posesti na Kranjskem v srednjem veku. *Blaznikov zbornik*. Loški razgledi. Doneski 11. (ur. Matjaž Bizjak). Ljubljana – Škofja Loka : Založba ZRC in Muzejsko društvo Škofja Loka, 2005, str. 111–124.
 Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*. Škofja Loka : Muzejsko društvo Škofja Loka, 1973.
 Brunner, Sebastian: *Ein Cisterzienserbuch. Geschichte und Beschreibung der Bestehenden und Anführung der Aufgehobenen Cisterzienserstifte in Österreich-Ungarn, Deutschland und der Schweiz*. Würzburg: Leo Woerl, 1881.

⁸⁴ NŠAL, ZL, 1498 X. 12., Ljubljana; GZL VII, šte. 100.

⁸⁵ NŠAL, KAL, Urbarji, škatla 1, p. e. 1. Gre za najstarejši kapiteljski urbar, ki žal ni ohranjen v celoti (Bizjak, Posest župnije Svibno, str. 1–12; Žnidaršič Golec, Duhovniki, str. 89–95).

⁸⁶ Šilc, Rečni prehod, str. 277.

⁸⁷ Uradni list Socialistične Republike Slovenije, let. 40, šte. 14, 22. april 1983, str. 1017.

- Eubel, Konrad: *Hierarchia catholica medii aevi. Sive Summorum pontificum, S.R.E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum 1431 perducta*. Monasterii : Sumptibus Librariae Regensbergianae, 1913.
- Floherschütz, Günther: Die Freisinger Dienstmannen im 12. Jahrhundert. *Oberbayerisches Archiv*. Bd. 97. München : Historischen Vereins von Oberbayern, 1973, str. 32–339.
- Floherschütz, Günther: Wie kam Sankt Castulus auf den Kastelberg? *Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte*, 55, 1992, str. 669–674.
- Gatz, Erwin in Brodtkorb, Clemens: *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448*. Berlin : Duncker & Humblot, 2001.
- Höfler, Janez: Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem, Prazupniji Radovljica in Kranj. *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 10, 1988, str. 201–251.
- Höfler, Janez: Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem, Prazupniji Stara Loka in Šentpeter pri Ljubljani. *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 20, 1998, str. 305–368.
- Huter, Franz: *Die Herren von Montalban*. Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte, 11, 1938, str. 341–361.
- Johanek, Peter: Vescovo, clero e laici in Germania prima della Riforma. *Strutture ecclesiastiche in Italia e in Germania prima della Riforma*. Annali dell'Istituto storico italo-germanico in Trento. Quaderno 16. (ur. Peter Johanek, Paolo Prodi), Bologna : Società editrice il Mulino, 1984, str. 87–134. Ponatis v nemščini: *Bischof, Klerus und Laienwelt in Deutschland vor der Reformation. Was weiter wirkt ... Recht und Geschichte in Überlieferung und Schriftkultur des Mittelalters*. (ur. Antje Sander-Berke, Birgit Studt). Münster : Scriptorium Verlag, 1997, str. 69–102.
- Kelemina, Jakob: Kozarje in Vižmarje. *Zbornik zimске pomoči*. (ur. Narte Velikonja). Ljubljana : Zimska pomoč, 1944, str. 392–393.
- Komac, Andrej: *Od mejne grofije do dežele. Ulrik III. Spanheim in Kranjska v 13. stoletju*. Ljubljana : Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2006.
- Kos, Dušan: *Pismo, pisava, pisar. Prispevek k zgodovini kranjskih listin do leta 1300*. Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 1994.
- Kos, Milko in Stelè, France. *Srednjeveški rokopisi v Sloveniji*. Ljubljana : Umetnostno-zgodovinsko društvo, 1931.
- Meyer, Therese in Dopsch, Heinz: Von Bayern nach Friaul. Zur Herkunft der Grafen von Görz und ihren Anfängen in Kärnten und Friaul, Krain und Istrien. *Zeitschrift für Bayerische Landesgeschichte*, 65, 2002, str. 295–372.
- Meyer, Therese in Karpf, Kurt: Zur Herkunft der Grafen von Görz. Genealogische Studie zur Genese einer Dynastie im Südostalpenraum. *Südost-Forschungen*, 59/60, 2000/01, str. 34–98.
- Mlinarič, Jože: *Kartuzija Bistra*. Ljubljana : Družina, 2001.
- Rutar, Simon: Krains mittelalterliche Handelsbeziehungen zu dem Städten an der adriatischen Küste. *Mittheilungen des Musealvereines für Krain*, 4, 1891, str. 54–71.
- Šilc, Jurij: Rečni prehod struge Save pri Tacnu pod Smarno goro. *Kronika*, 51, 2003, str. 273–286.
- Štih, Peter: *Srednjeveške goriške studije*. Nova Gorica : Goriški muzej, 2002.
- Štih, Peter: Izvor in začetki škofijske posesti na današnjem Slovenskem ozemlju. *Blaznikov zbornik*. Loški razgledi. Doneski 11. (ur. Matjaž Bizjak). Ljubljana – Škofja Loka : Založba ZRC in Muzejsko društvo Škofja Loka, 2005, str. 35–48.
- Thoma, Gertrud: Freisinški škofje in škofijska posest na Slovenskem okoli leta 1300. *Blaznikov zbornik*. Loški razgledi. Doneski 11. (ur. Matjaž Bizjak). Ljubljana – Škofja Loka : Založba ZRC in Muzejsko društvo Škofja Loka, 2005, str. 75–82.
- Torkar, Silvo: O domnevnem in dejanskem vplivu nemščine na podobo slovenskih zemljepisnih imen: Landol, Runtole, Tacen, Gameljne. *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, 52, 2006, str. 171–178.
- Volčjak, Jure: Ich N. von Hertenberch vergich ... : vitezi Jeterbenški v zgodovinskih virih. *Od Jakoba do Jakoba : o krajih in ljudeh občine Medvode*. (ur. Alenka Vodnik). Medvode : Zgodovinsko društvo, 2006, str. 45–64.
- Wiesflecker, Hermann: *Meinhard der Zweite. Tirol, Kärnten und ihre Nachbarländer am Ende des 13. Jahrhunderts*. Innsbruck : Universitätsverlag Wagner, 1955.
- Žnidaršič Golec, Lilijana: Duhovniki kranjskega dela ljubljanske škofije do tridentinskega koncila. *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, let. 22, Ljubljana, 2000.

ZUSAMMENFASSUNG

Die älteste Erwähnung der Dörfer Vižmarje und Tacen

Aus Loyalität gegenüber dem Freisinger Bischof Konrad von Wittelsbach, schenkte der Herrscher von Krain, Ottokar II. Přemysl, diesem im Jahre 1274 die ständige Gerichtsbarkeit über die Herrschaft Bischofslack/Škofja Loka. Nach Ottokars Tod gab König Rudolf I. von Habsburg Krain als Pfand an Meinhard II. von Tirol und Görz. Dieser riss die Landesgerichtsbarkeit auf dem Gebiet der Herrschaft Bischofslack ohne Rücksicht auf die Freisinger Privilegien gewaltsam an sich. Im Jahre 1283 wurde Emich von Wittelsbach Bischof von Freising; er setzte sich stark für die irdischen Besitzungen seines Bistums ein und hatte den Wunsch, auch die Zwiste in der Herrschaft Bischofslack beizulegen.

Deshalb ist es kein Zufall, dass sich der Freisinger Bischof Emich und Graf Meinhard im Monat Juni 1283 gleich zweimal in der Nähe von Laibach/Ljubljana an der Save unter dem Grossgallenberg/Šmarna gora trafen. Beim ersten Zusammentreffen in Wischmarje/Vižmarje (am 13. Juni 1283) vertrat

Graf Meinhard seinen Bruder Albert im Zusammenhang mit der Gefangennahme von dessen Ministerialen Arnold von Montalban, welchen der Freisinger Bischof in Bischofslack festsetzen ließ. Meinhard schwor, keine Rache zu nehmen und sich zu versöhnen, Ministerial Arnold hingegen musste mit seiner Sippschaft schwören, dass mit der Versöhnung auch die Schuld für immer und ewig getilgt sei. Bei ihrem zweiten Treffen in Tazen/Tacen (am 21. Juni 1283) bestätigte Bischof Emich, dass er dem Grafen Meinhard auch die zweite Hälfte der Burg Eys/Oris in Südtirol zum rechtlichen Lehen übertrage, was bisher die Grafen von Moosburg innehatten, zusammen mit dem Urbar sowie den bevölkerten wie unbevölkerten Gebieten, welche unter diese Burg fallen.

Beide Herren hielten sich demnach Mitte des Jahres 1283 in Krain auf. Bischof Emich besuchte damals seine Bischofslacker Herrschaft zum ersten Mal. Da er sich zwischen dem 13. und 21. Juni gleich zweimal im südöstlichen Gebiet seiner Bischofslacker Herrschaft aufhielt, ist es sehr wahrscheinlich, dass er in dieser Zeit auch seinen Besitz in Unterkrain im Radulja-Tale aufsuchte. Graf Meinhard, der sich von Wischmarje zuerst zur Waldenburg bei Radmannsdorf/Radovljica begab und dann nach Tazen zurückkehrte, legte vor seiner Weiterreise Richtung Kärnten wahrscheinlich einen Erholungsaufenthalt an der Save ein.